

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В КОЛЕГІЇ ПАВЛА ГАЛАГАНА (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)

У статті розглядається проблема організації навчально-виховного процесу Колегії Павла Галагана, висвітлюються основні питання, що стосуються змісту, форм, засобів навчання та виховання, методичного та кадрового забезпечення, дається характеристика учнівському колективу даного навчального закладу.

На сучасному етапі реформування середньої освіти в Україні набуває все більшої актуальності звернення науковців до вивчення та дослідження історії діяльності навчально-виховних закладів минулого. Особливий інтерес педагогів та істориків викликає період кінця ХІХ – початку ХХ століття. Адже, як зазначає Н. Побірченко, "друга половина ХІХ століття ввійшла до вітчизняної історії як пора високого злету духовності, відродження національної свідомості, розквіту творчості в науці, літературі, мистецтві, педагогіці України" [1: 3].

Історія середньої школи кінця ХІХ – початку ХХ століття є цінним джерелом, аналіз та осмислення якого сприятиме удосконаленню української системи освіти як важливої складової виховання та навчання молодого покоління відповідно до вимог сьогодення.

У цьому контексті великого значення набуває розширення та поглиблення знання про вагомий навчально-виховний досвід який накопичено у процесі функціонування та розвитку середньої школи в Україні кінця ХІХ – початку ХХ століття, зокрема ми дослідимо організацію навчально-виховного процесу Колегії Павла Галагана (1871–1920 рр.), як однієї з провідних та прогресивних приватних середніх шкіл Київщини.

У ході історіографічного пошуку ми з'ясували, що історія заснування та функціонування Колегії Павла Галагана привертала увагу багатьох дослідників історії педагогіки (І. Добрянський, В. Кузь, А. Лопухівська, Н. Побірченко, В. Постолатій та ін.), істориків (В. Ковалинський, С. Сірополко, М. Слабошпицький, М. Смольницька, Т. Ткаченко, Ю. Хорунжий та ін.). Але поза увагою досі залишається проблема організації навчально-виховного процесу даного середнього навчального закладу. Тому, ми поставили за мету – дослідити та висвітлити основні питання організації навчально-виховного процесу Колегії Павла Галагана кінця ХІХ – початку ХХ століття: зміст, форми, засоби навчання і виховання, методичне та кадрове забезпечення.

У 1868 році було затверджено "Положення про приватні навчальні заклади", яке регламентувало відкриття приватних навчальних закладів. Згідно цього "положення", мета відкриття приватних шкіл полягала у сприянні та допомозі уряду в справі народної освіти. Також у "положенні" зазначалося про те, що відкриття приватного закладу вимагало отримання спеціального дозволу після того, як місцеве начальство розгляне подане засновником клопотання та план з детальним поясненням мети та завдання навчального закладу. Даний план повинен був містити у собі відомості про вид навчального закладу, кількість учнів та учителів, про обсяг навчальних предметів, характеристику навчального приміщення [2: 16-17].

Григорієм Павловичем Галаганом, засновником та почесним попечителем Колегії Павла Галагана, було підготовлено проект та документи, які вимагалися до подання Міністру народної освіти з метою започаткування приватного навчального закладу. У 1970 році був виданий дозвіл на відкриття Колегії, а в 1971 році її було відкрито [3; 4].

Навчально-виховний процес Колегії Павла Галагана, як і будь-якого іншого середнього навчального закладу, містив у собі дві основні складові – учнів (колегіатів) та викладачів.

У Колегії навчалися юнаки віком 14 – 16 років усіх без винятку соціальних станів православного або греко-уніатського віросповідання.

У Колегію Павла Галагана приймалося не більше 30-ти стипендіатів Павла Галагана (щороку по 10 стипендіатів, поки число їх не утворить повного комплекту). Від них вимагалось, по-перше, свідоцтво про успішність у навчанні та добру поведінку, по-друге, документ про неможливість батьків, по-третє, пройти конкурсний відбір. Крім того, десяту частину цих стипендіатів повинні складалати уродженці Прилуцького повіту Полтавської губернії [5; 6: 15].

Кількість своєкоштных пансіонерів визначалося радою Колегії, проте зазначалося, щоб в кожному класі було не більше 35-ти вихованців, враховуючи в тому числі як стипендіатів Павла Галагана, так і своєкоштных пансіонерів [5].

На повному утриманні були як стипендіати Павла Галагана (здебільшого здібні юнаки з бідних родин), так і вихованці, які навчалися за власний кошт. Зі своєкоштных колегіатів бралася лише незначна плата за навчання, яка поступово збільшувалася. Так, у 1873/4 навчальному році вона зросла із 475 крб. до 600 крб. на рік; у 1884/5 навчальному році – 750 крб. на рік [7: 135-137]; у 1918 році плата за навчання для своєкоштных була встановлена у сумі 2000 крб. на рік без одягу, взуття та білизни [8: 59].

У Колегії Павла Галагана здобували освіту вихованці з різних куточків як України, так і Росії. Тут продовжували навчання вихованці першої, другої, третьої та четвертої Київської гімназії, менша кількість учнів була із Глухівської, Житомирської, Златопільської, Ніжинської, Києво-Печерської, Московської, Прилуцької, Сумської, Харківської, Черкаської та Чернігівської гімназій [9: 47-49].

Кількісна наповнюваність закладу на перше 25-річчя його діяльності становила: поступило на навчання в Колегію 426 вихованців (189 стипендіатів і 237 своєкоштных); закінчили курс – 293 (152 стипендіати і 141 своєкоштний); вибуло до завершення курсу 84 колегіати (16 стипендіатів і 68 своєкоштных).

За соціальним станом найбільша кількість вихованців була із сімей дворян (близько 60 %), духовенства (близько 20 %), міських станів (близько 16 %) та селян (близько 8 %) [7: 132].

Важливу роль у навчально-виховному процесі відігравали вчителі. Вони обиралися з осіб православного віросповідання і затверджувалися на своїх посадах попечителем учбового округу. Значна частина педагогічного штату Колегії Павла Галагана мала спеціальну вищу освіту та прославила себе на педагогічній ниві. Так, наприклад, впродовж 1874/93 навчального року, в Колегії працював відомий український учений, педагог, філолог, член "Старої Громади" П. Житецький, який викладав російську словесність. Російський поет, драматург І. Аненський, член київської "Старої Громади" І. Ничипоренко, літературознавець-славіст А. Степович – це відомі персоналії, які працювали у Колегії Павла Галагана та творили її історію.

До навчального курсу приватної Колегії Павла Галагана входили такі предмети: Закон Божий, російська словесність, грецька, латинська, французька і німецька мови, російська історія та історія середніх віків, алгебра, геометрія, креслення і ручна праця по дереву (столярна і токарна справи), фізика, тригонометрія, географія, логіка, космографія, історія церкви, стародавнього світу та ін.

Тижневе навчальне навантаження складало в середньому 21 годину. Особлива увага приділялась викладанню гуманітарних дисциплін, зокрема, російської словесності, іноземної та стародавньої мови. У навчальному плані, крім обов'язкових предметів, вводилися і необов'язкові, що вивчалися за бажанням колегіатів або їх батьків: гра на музичному інструменті (стипендіати навчалися за рахунок Колегії, а своєкоштні за власний кошт), співи, танці [10: арк. 1].

Відповідно до Статуту Колегії Павла Галагана (§§ 2, 3, 5), засновник мав право вносити деякі зміни у навчальні програми після узгодження з попечителем навчального округу. Але обсяг викладання будь-якого предмету повинен бути не меншим, ніж у класичних гімназіях Міністерства народної освіти. Також у Статуті зазначалося, що Колегії надавалася певна свобода та можливість вводити у практику самостійні починання у навчально-виховній роботі [5: арк.1-4].

Так, значною відмінністю від навчальних планів Міністерства народної освіти була відсутність вивчення грецької мови. Згодом її включають до навчального курсу. А у 1903 році знову відміняється обов'язкове вивчення грецької мови, що дало змогу ввести в програму курс вивчення порівняльної географії Росії з найважливішими статистичними даними.

У 1904 році було введено курс природознавства, який об'єднував у собі курси ботаніки, зоології, хімії, мінералогії та геології [11: 10-14].

У 1911/12 навчальному році колегіати вивчали філософську пропедевтику, яка містила основи психології та логіки, французьку та німецьку мови, гігієну та ін. [12: 35-69].

29 вересня 1917 року на засіданні Правління Колегії до обов'язкових навчальних предметів було включено географію України (3, 4 клас), історію України (2, 3 клас) та історію нової української літератури (3 клас). Вивчення цього курсу мотивувалося тим, що "только хорошее знакомство с родным краем даст возможность нашим воспитанникам сделаться в будущем полезными работниками своей родины". Довгий час на засіданнях Правління та Ради Колегії Павла Галагана розглядалося питання про викладання української мови. Так, 18 березня 1918 року на черговому засіданні Правління було прийняте рішення ввести у число навчальних предметів українську мову, літературу та історію України у всіх класах (8 уроків латинської мови та 1 урок німецької мови замінили уроками українознавства) [8: 21-40].

Значним відступом від міністерських планів було викладання фізики концентричним методом, викладання хімії, перенесення курсу космографії з 4 класу в 3, викладання малювання у зв'язку з історією живопису та співів.

У Колегії Павла Галагана спостерігалась тенденція ускладнення навчальних програм, що дозволяло їй бути першою серед інших навчальних закладів. Це пояснювалося прагненням Г. Галагана "посредством Коллегии поспособствовать приумножению русской интеллигенции, увеличению родных научных сил" [11: 20], а також, "доставить некоторому числу недостаточных молодых людей средства подготовительного к университету образования" [5: арк.1].

Колегія Павла Галагана вирізнялася своєю направленістю на всебічний та гармонійний розвиток особистості кожного вихованця. Тут велика увага приділялась викладанню предметів мистецтвознавчого циклу: теорія та історія музики, малювання та живопису.

Велика увага у Колегії приділялась фізичному вихованню. Обов'язковими для всіх колегіатів були уроки гімнастики, які проводилися за шкільною системою (1, 2 клас) дві години на тиждень. Крім того, кожного ранку проводилися уроки гігієнічної гімнастики. Вихованці займалися легкою атлетикою, гімнастичними іграми та забавами, боксом, фехтуванням, футболом.

У 1895/6 навчальному році було введено викладання ручної праці за програмою педагога Отто Соломона. За цією системою виготовлялись лише дрібні вироби, які не могли довго цікавити юнаків, тому вже у 1904 році від неї довелося відмовитись. Замість дрібних виробів вихованці робили великі, які могли використовувати для домашнього вжитку.

Однією з ефективних форм навчання були навчальні екскурсії, особливо при вивченні ботаніки, історії та теорії живопису, географії, історії, гімнастики. Наприклад, у 1911 році проводилися релігійно-просвітницькі (відвідування Києво-Печерської Лаври, Михайлівського та Софіївського соборів), наукові (відвідування музеїв м. Києва, виставки картин), природничо-історичні (ознайомлення з типографією старого Києва, відвідування

ботанічного саду, Голосіївського лісу, ботанічної лабораторії та зоологічного музею Київського політехнічного інституту) та оздоровчі екскурсії (поїздка на сирецьке поле для участі у футбольних змаганнях) та ін. [12: 27].

Колегія Павла Галагана мала велику бібліотеку, яка з кожним роком поповнювалась новими виданнями. Вона була добре забезпечена навчальною та художньою літературою, періодикою. Навчання велося за підручниками: "Теория сочинения", "Теория поэзии", "Очерки из истории поэзии" П. Житецького, "Народная словесность" І. Сіповського, "Краткая алгебра" О. Кисельова, "Курс космографии" С. Щербакова, "Начальный учебник зоологии" В. Львова, історію вивчали за підручниками Виноградова та Платонова, географію – за підручником Лесгафта тощо.

У Колегії практикувалась система проведення щоденних вечірніх занять, на яких колегіати, при допомозі чергових вихователів, займалися приготуванням домашніх завдань. У цей час відбувалися читання, велися дискусії, бесіди природничо-історичного змісту, здійснювалась теоретична підготовка складання творів та рефератів.

Система іспитів, яка існувала у Колегії, поділялася на вступні (претенденти у колегіати складали іспити з російської, латинської, німецької та французької мов, математики), перехідні та випускні. У 1, 2 та 3 класі перевідні іспити (репетиції) складали лише ті учнів, які не були від них звільнені. Оцінки ставилися лише за чверть (навчання для науки, а не для оцінки).

Питання, які стосувалися навчально-виховного процесу, обговорювалися та затверджувалися на засіданнях Правління та Ради Колегії Павла Галагана: затвердження навчальних програм, проведення вступних і випускних іспитів та перехідних репетицій, розклад уроків, упровадження нових навчальних курсів, зарахування та звільнення вихованців, матеріальне забезпечення навчального процесу та ін.

Основна увага у Колегії Павла Галагана як виховного закладу була спрямована на морально-естетичне та патріотичне виховання колегіатів. У закладі, при активній участі вихованців та викладачів, проводилися літературно-музикально-вокальні вечори. При Колегії був організований з вихованців та запрошених студентів хор (керівник Г. Янчевецький), який виконував народні пісні. Тут у молоді виховували пошану до української культури, традицій, звичаїв, повагу до її історії, старовини; розвивали любов до праці, почуття дисципліни та відповідальності, потяг до знань, незалежність поглядів, здатність самостійно мислити та творити. Взаємовідносини між вихованцями та викладачами були засновані на довірі та мали гуманістичний характер.

Отже, у навчально-виховному процесі Колегії Павла Галагана було поєднано як традиційні так і інноваційні методи організації навчально-виховної діяльності, що сприяло цілеспрямованому, всебічному та гармонійному розвитку учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Побірченко Н.С. Бібліографія педагогічної спадщини членів українських громад (друга половина XIX – початок XX століття). – К.: Наук. світ, 2000. – 125 с.
2. Добрянський І.А., Постолатій В.В. Громадська та приватна ініціатива в розвитку освіти України (кінець XIX – початок XX століття). – Кіровоград, 1998. – 143 с.
3. Государственный Совет. Мнение об уставе Коллегии Павла Галагана в Киеве. 1870 г. Институт рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського (далі ІР НБУВ). – Ф.120. – № 59.
4. Журнала Соединенных Департаментов Государственного Совета от 25 мая 1870 г. по проекту устава Коллегии Павла Галагана. Копия. ІР НБУВ. – Ф.120. – № 58.
5. Устав Коллегии Павла Галагана. ІР НБУВ. – Ф.ІІ. – № 325.
6. Ежегодник Коллегии Павла Галагана с 1-го октября 1906 года по 1-е октября 1907 года. – К., 1907. – 132 с.
7. Двадцатипятилетие Коллегии Павла Галагана в Киеве (1 октября 1871 – 1 октября 1896 года). / Под ред. А.И. Степовича. Киев. – 1896.
8. Книга протоколов правления Коллегии Павла Галагана за 8 апреля 1917 г. – 12 сентября 1920 г. ІР НБУВ. – Ф.120. – № 20.
9. Ежегодник Коллегии Павла Галагана с 1-го октября 1900 года по 1-е октября 1901 года. – К., 1901. – 134 с.
10. Проекты учебного плана и штата Коллегии Павла Галагана. – ІР НБУВ. – Ф.І. – № 6899.
11. Педагогическая мысль // Киев. – 1904. – Выпуск І.
12. Ежегодник Коллегии Павла Галагана с 1-го октября 1911 года по 1-е октября 1912 года. – К., 1913. – 214 с.

Матеріал надійшов до редакції 28.09.2007 р.

Шевчук О.Н. Организация учебно-воспитательного процесса в Коллегии Павла Галагана (конец XIX – начало XX века).

В статье рассматривается проблема организации учебно-воспитательного процесса Коллегии Павла Галагана, освещаются основные вопросы, которые касаются содержания, форм, средств обучения и воспитания, методического и кадрового обеспечения, дается характеристика ученическому коллективу данного учебного заведения.

Shevchuk O.M. The Educational Process Organisation in Pavlo Galagan Collegium (the end of the 19th – the beginning of the 20th centuries).

The problem of educational process organization of Pavlo Galahan Collegium is examined in the article, the basic questions which deal with the content, forms, facilities of teaching and education, methodical and staff providing are enlightened, the characteristic of the student's collective of this educational establishment is given.